

- מן הפרשה
- מן המדרש
- ענין בפרשה
- זכרון לצדיקים
- ימי תשובה

מאורות השבת

שע"י המכון התורני ירושלים

כי תצא - תשפ"ו | גליון 228 | הפקה ועריכה: הרב נעם יעקובי שליט"א וצוות המכון התורני

מן הפרשה

"וְהָיָה אִם לֹא הִפְצֵתָּ בָּהּ" (דברים כא, יד). "הכתוב מבשרך שסופך לשנאותה" (רש"י). תמוה, איך זה שייך שישנא מי שאהב קודם, ונמצא בכך שהוא סותר את הנהגתו הקודמת. ומרגל בפומיה של רבי חיים שמואלביץ, שאין זו 'סתירה' אלא 'לשיטתו', שהרי הוא מקודם חשק בה היינו שלא אהב אותה אלא את עצמו, וברגע שלא נצרך לה הוא שונא אותה! (אריז' הלבוך)

גנות ההליכה אחר התאוות

הדבר ברור שלא ימנע מלמלאות את תאוותו בכל ענין, וגם יסכים לרצוח עבדו זה.

ונמצא שכן סורר ומורה נענש מפני שהוא אינו שולט על תאוותיו, ומכאן מדה מגונה זו יכול לבוא לעשות מעשים גרועים ביותר. וכל ישראל כשישמעו במיתתו, או אפילו אם רק ישמעו את הפרשה וילמדו מה שהתורה אומרת עליו, יבינו כמה גרוע הוא בעל התאוה שאינו שולט על עצמו, שהוא יכול לבוא לידי עבירות חמורות ביותר, וילמדו לשמור את עצמו ולשלוט על תאוותם.

והוא הדין לשאר מדות רעות, כגון עצלות או גאווה, שהן המעכבות את האדם מלעשות את מה שהוא מחוייב לעשות. שיש לכל ישראל לשמוע, ולירא ממה שאירע לבן סורר ומורה, ולהכיר וללמוד מפרשה זו כמה חמור הוא הדבר להניח את עצמו ביד המדות הרעות, שיהיו הן שולטות עליו, כי הן ימנעו אותו מלעשות כל דבר טוב וגם יביאו אותו לעשות את הרע, וכמו שאמר חז"ל (אבות ד, טא) 'הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם'.

ויש על האדם לבדוק ולברר האם הוא שולט על עצמו, כענין שאמר חז"ל 'הצדיקים לבם ברשותם' (אסתר רבה י, ג), או שהוא ח"ו כמו הבן סורר ומורה, ומסור ביד תאוותיו, ומדותיו הרעות שולטות בו, וכמו שאמר (שם) 'רשעים ברשות לבם'.

ודבר זה הוא יסוד כל התורה כולה, כי השליט על מדותיו הרעות, בקל יוכל לקיים את כל התורה, וכמו שכתב בשערי קדושה (חלק א' שער ב'), 'צריך לזהר ממדות הרעות יותר מן קיום המצוות עשה ולא תעשה, כי בהיותו בעל מדות טובות בנקל יקיים כל המצוות. וכשיקנה האדם מידות טובות, אזי 'בנקל

"וְרָגְמָהוּ כָּל אֲנָשִׁי עִירוֹ בְּאֲבָנִים וּמָת וּבְעֶרְתָּ הָרֶעַ מִקִּרְבָּךְ וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וִירָאוּ" (דברים כא, כא).

לכאורה צריך ביאור [וכן הקשו המפרשים, עיין ב"כלי יקר"] מה שאמרה תורה "וכל ישראל ישמעו ויראו", שהרי ענין יראה זו היא שלא יבואו לעשות כמעשים, וכיון שפרשה זו שייכת רק בבנים בני י"ג, אם כן אזהרה זו היא רק כלפי אותם מבני ישראל שהם בני י"ג ולא על כל אחד מבני ישראל, ומה כוונת התורה באמרה "וכל ישראל ישמעו ויראו".

ויש להעיר עוד, שאפילו בבן שהוא בגיל של בן סורר ומורה, כמעט אינו בנמצא שיתקיימו בו כל התנאים להתחייב מדין בן סורר ומורה, ומטעם זה איתא בגמ' (סנהדרין עא, א) שיש אומרים שבן סורר ומורה לא היה ולא נברא, אם כן כיצד אמרה תורה שממנו ילמדו כל ישראל לא לעשות כמוהו, הרי רוב האנשים יחשבו שענין זה אינו שייך אליהם, כיון שחסר בהם איזה פרטים מדיני הפרשה.

ונראה שאין כוונת התורה להזהיר את ישראל שלא יעשו ממש כמעשים של אותו הבן עד שיהיה עליהם דין בן סורר ומורה, אלא כוונת התורה שיתבוננו איזו מידה גרמה לו להגיע לזה, ויזהרו מענין זה כדי שלא יסור לבם מעבודת ה', כפי שהוא אצל אותו הבן.

והנה מובא במפרשים (עיי' רמב"ן ואבן עזרא), שעיקר העוולה של בן סורר ומורה היא, מה שהוא זולל וסובא ושקוע בתאוות עולם הזה, וכלשון האבן עזרא 'הנה זה כמו אפיקורס כי לא יבקש חיי העוה"ז כי אם להתענג בכל מיני מאכל ומשתה'. וירדה תורה לסוף דעתו, שמכיון שהוא שקוע בתאוות, אם לא ימצא כדי תאוותו, יעמוד בפרשת דרכים וילסטם את הבריות. ומפני זה אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב, כי מכיון שתאוותו שולטת עליו כל כך,

"כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל אֹיְבֶיךָ וְנָתַנוּ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּיָדְךָ" (דברים כא, י).

לא נאמר 'כי תצא להילחם' אלא 'כי תצא למלחמה' - להורות כי אין אצל האדם אלא היציאה למלחמה בלבד, אך הוא יודע כי לא הוא הנלחם ולא לו הגבורה והכח, אלא ה' הוא הנלחם לו - "ה' איש מלחמה". בכל זמן המלחמה לא עולים בלבו הרהורים של "כוחי ועוצם ידי", כפי שעלול לעלות על לבם של גיבורי החיל הניגשים לקרב. וזהו שאומר הכתוב "כי תצא למלחמה", בידוע כי אינך עושה מאומה מלבד עצם היציאה למלחמה, ו"ננתנו ה' אלוך בידך".

(שמי ושם אבות' מובא טללי אורות - שנים מקרא)

*

"כִּי יְהִי לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה" וכו' (דברים כא, יח). יש לדקדק מאי זה דנקיט דוקא "כי יהיה לאיש", והלא מסיים לה "איננו שומע בקול אביו ובקול אמו ויסרו אותו", וא"כ אינו תלוי באביו יותר מבאמו, וא"כ אמאי נקיט "כי יהיה לאיש", הו"ל לומר 'כי יהיה בן סורר ומורה'.

ויש לומר עפ"י דברי חז"ל בסנהדרין (קז, ב) (הובא ברש"י לעיל פסוק י"א) שפרשת בן סורר ומורה נסמכה לפרשת יפת תואר, שכל הנושא יפת תואר יש לו בן סורר ומורה, וא"כ אתי שפיר דנקיט "כי יהיה לאיש בן סורר ומורה" שלפי שהוא פשע ונשא יפת תואר על כן יש לו בן סורר ומורה.

(נתיבות הקודש - רבי אברהם ישראל משה סאלמאן)

*

"וְרָגְמָהוּ כָּל אֲנָשִׁי עִירוֹ בְּאֲבָנִים וּמָת וּבְעֶרְתָּ הָרֶעַ מִקִּרְבָּךְ וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וִירָאוּ" (דברים כא, כא).

דורשי רשומות אמרו: "ובערת הרע" תחילה "מקרבך", וממילא כל ישראל ישמעו ויראו, כמ"ש חז"ל (סנהדרין יח, א) 'קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים'. (רבי זעליג ראובן בעגגיס גאב"ד ירושלים)

*

"הַשֵּׁב תָּשִׁיב לוֹ אֶת הָעֶבֶט כְּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ וְשָׁכַב בְּשִׁלְמוֹתָ וּבִרְכָּךְ וְלֹךְ תֵּהִי צִדְקָה לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים כד, ג).

פירש רש"י "וברכך" - ואם אינו מברכך "ולך תהיה צדקה", עכ"ל. והיינו דקשה למה צריך עוד לסיים "ולך תהיה צדקה" [אחר שאמר "וברכך"], על זה פירש דקאי אם אינו מברכו. ואולי יש לומר [באופן אחר] עפ"י דמפורש בירושלמי סוף פאה פ"ח הל"ו: 'רבי ליעזר הוה [היה] פרנס [על הצבור], חד זמן נחית לביתיה [פעם אחת חזר לביתו], אמר לון [לאנשי ביתו] מאי עבדתון [מה היה מעשה בבית, מה עשיתם לעניים שבאו בזמן שלא היית], אמרו ליה אתא חד סיעא [באה קבוצה אחת של עניים] ואכלון ושתו וצלו עלך [ואכלו ושתו והתפללו עליך], אמר

עד היכן חובת הכרת הטוב?

תובעת מאתנו הכרת הטוב! הם נתנו לנו מקום לגור - ואנו חייבים להם הכרת הטוב על כך, אפילו על טובה כל כך קטנה, הטובה המינימלית, מחוייבים אנו בהכרת הטוב לדורות, נצטוינו לדורות "לא תתעב מצרי", ולא זו בלבד אלא "דור שלישי יבא להם בקהל ה'".

כשנתבונן בענין נראה, שבאמת הרי המצרים היו מחוייבים לספק אכסניא זו לבני ישראל, שהרי יוסף הצילם ממות ברעב, ואעפ"כ אין זה פוטר אותנו מהכרת הטוב. כל דבר שבעולם שאתה מקבל, אפילו אם לך נראה שהוא כדבר קטן שבקטנים - התורה דורשת ממך להכיר עליו טובה!

ולעיל בפרשה למדנו על האיסור של עמוני ומואבי. התורה אסרה עמוני ומואבי לבא בקהל ה' עד עולם,

"לֹא תִתַּעַב מִצְרִי כִּי גֵר הָיִיתָ בְּאֶרֶץ" (דברים כג, ח).

"לא תתעב מצרי" - מכל וכל, ואף על פי שזרקו זכריכם ליאור. מה טעם? שהיו לכם אכסניא בשעת הדחק, לפיכך "בָּנִים אֲשֶׁר יִלְדוּ לָהֶם דֹּר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם בְּקֹהֶל ה'" (להלן פסוק ט) (רש"י). הנה התורה הזהירה אותנו בלאו, שלא לתעב מצרי, והטעם לזה הוא, מפי שהמצרים היו לנו אכסניא בשעת הדחק, שנתנו לנו אצלם מקום לגור, ומחמת זה אנו מחוייבים להם בהכרת הטוב ואסור לנו לתעב אותם.

מהי הכרת הטוב זו? הרי המצרים הרגו אותנו, שיעבדו אותנו בעבודה קשה, לא נתנו לנו שום מנוחה, רק לעבוד יומם ולילה. אבל, אנחנו, בני ישראל, עם ה', והתורה תובעת מאתנו יותר, התורה

לון ליכא אגר טב [אמר להם, חבל שעתה אין לי שכר טוב מפני שנתנו לי כבוד בעולם הזה]. נחת זמן תניין [פעם שני בא לביתו ושוב] אמר לון [לאנשי ביתו] מאי עבדתון [מה עשיתם לעניים שבאו בזמן שלא הייתי], אמרו לו אתא חד סיעא חורי [באה קבוצה אחרת של עניים] ואכלון ושתון ואקלונן [ואכלו ושתו וקללון], אמר לון כדון איכא אגר טב [אמר להם, עתה שמח אני כיון שבאופן זה שקיללוני בעולם הזה - יש שכר טוב לעולם הבא], עכ"ל הירושלמי. והיינו דלא רצה לקבל שכר מצוות כלל בהאי עלמא. ולפי"ז יש לכוון בהאי קרא דאמר ה' ית' "וברכך" דא"כ יש לך לחשוש שמא כבר קיבלת שכרך בהאי עלמא, על זה מסיים לה דאין לך לחוש "ולך תהיה צדקה" [ושכרך שמור לעוה"ב]. (נתיבות קודש - רבי אברהם ישראל משה סאלמאן)

מן המדרש

דבר אחר [דרך אחרת] לדרוש בספוק "זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים, שהזהיר הכתוב על לשון הרע בזכירת מעשה מרים, כדי ללמד את חומר העונש וגודל השגחת ה', שתכף העניש אותה על עוון זה, ולקתה בנגע הצרעת. וזה יהיה מוסר לבעלי לשון הרע שהם מכחישים את השגחת ה', כפי שאמר רב אסי, אין אדם אומר לשון הרע, עד שכופר תחילה בהקדוש ברוך הוא שנאמר "יִכְרַת ה' כָּל שִׁפְתֵי חֲלָקוֹת לְשׁוֹן מִדְּבַרְת גְּדֻלוֹת אֲשֶׁר אָמְרוּ לְלִשְׁנָנוּ נִגְבֵּיר [בלשוננו נתגבר] שִׁפְתֵינוּ אָתְנוּ [הפה שלנו הוא ברשותינו, כי] מִי אֶדוֹן לָנוּ" (תהלים יב, ד-ה) לומר לנו מה נעשה ומה נדבר.

המדרש מביא עוד מאמר שיש ללמוד מעונשה של מרים על חומר האומר לשון הרע: אמר רבי שמעון, יש לומר מוסר ממרים בדרך קל וחומר, ומה אם מרים הצדקת שלא נתכונה לומר לשון הרע על משה רבינו לשם גנאי, אלא דברה זאת בשביל לרבות פריה ורביה [שמשה אחיה פירש מאשתו וסברה שאין זה ראוי], ועם כל זאת כך הוא העונש שהגיע אותה - שלקתה בצרעת. הרשעים שמתכונים לומר לשון הרע על חבריהם לגנותם כדי לחתך את חייהם [להזיק להם, כגון לפגוע בפרנסתם], על אחת כמה וכמה שיחתך הקדוש ברוך הוא את לשונם - שינטל מהם כח דיבורים ויבואו עליהם רעות וצרות, כמו שנאמר "יִכְרַת ה' כָּל שִׁפְתֵי חֲלָקוֹת לְשׁוֹן מִדְּבַרְת גְּדֻלוֹת" וגו'.

המדרש מסיים בדברי נחמה: אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, בעולם הזה על ידי שהיו מביינים בעלי לשון הרע לכן סילקתי את שכינתי מביינים, שנאמר (תהלים נז, ה-ו) "בְּנִי אָדָם שִׁנְיָהֶם חֲנִית וְחֶצִים וְלִשְׁוֹן חֶרֶב חֲדָה רוּמָה עַל הַשָּׁמַיִם אֱלֹהִים" [כשראה דוד את בני דורו שהם בעלי לשון הרע, אמר, סלק את השכינה לרקיע]. אבל לעתיד לבוא כשיגאלו ישראל, שאז אני עוקר יצר הרע מביינים, שנאמר (יחזקאל לו, כז) "וְהִסְרֵתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשָׂרָם" [אבן' כינוי ליצר הרע], וממילא לא יהיה בכם בעלי לשון הרע, אזי אני מחזיר את שכינתי שתשרה ביניכם. מנין, שנאמר (יואל ג, א) "וְהָיָה אַחֲרַי כֵּן אֲשַׁפּוֹף אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר וְנִבְּאוּ בְּנִיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם" וגו'. ומתוך שאני [מכיון] שאני אהיה משרה את שכינתי עליכם, כלכם יהיו זוכין לתורה שיהא מרפאה את הלשון, כי אור השכינה מסייע ללומדי התורה להבין ולהשכיל בה, ותהיו יושבין בשלום בעולם, שנאמר (ישעיה נד, יג) "וְכָל בְּנֵיךָ לְמוֹדֵי ה' וְרַב שְׁלוֹם בְּנֵיךָ", שעל ידי לימוד התורה בא השלום.

ממאורות המדרש

הטוב - אפילו טובה שנעשתה לפני כמה דורות - אי אפשר להתיר לו להכנס בקהל ה', כדי שבני ישראל לא ילמדו ממנו חלילה להיות כפויי טובה!
אנו צריכים להתבונן, האם אנו מכירים טובה? האם אנו מרגישים בכל טובה שנעשתה לנו? האם יש לנו הכרת הטוב לרש"י? הלא ללא פירוש רש"י לא היינו מסוגלים ללמוד גמרא, אפשר להרגיש זאת כאשר מנסים ללמוד ירושלמי, כמה יגיעות עלינו להתגיע מפני שאין לנו פירוש רש"י על הירושלמי!

האם יש לנו הכרת הטוב לה"מסורת הש"ס"? הוא מציין לכל הגמרות שנוגעות לסוגיא, הוא מציין להרמב"ם והש"ע כדי שנוכל לראות את ההלכה למעשה, האם יש לנו הכרת הטוב כלפיו? האם יש לנו הכרת הטוב ל"ראשונים" ול"אחרונים" שמאירים את עינינו בספריהם? הכופר בטובתו של חברו, ככופר בטובתו של מקום, ועלינו להתעורר, להתבונן בכל הטובות שנעשו לנו, ולהכיר טובה, רגשי תודה, לכל מי שגמל אתנו איזה שהוא חסד.

(יראה ודעת - רבי יהודה זאב סגל)

מדרש רבה כי תצא ו, יד

דְּבַר אַחֵר, אָמַר רַב אֲסִי, אֵין אָדָם אוֹמֵר לְשׁוֹן הָרָע עַד שְׁכּוֹפֵר בַּהֲקָדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁנֶאֱמַר "אֲשֶׁר אָמְרוּ לְלִשְׁנָנוּ נִגְבֵּיר שִׁפְתֵינוּ אָתְנוּ מִי אֶדוֹן לָנוּ" (תהלים יב, ה).

אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן, וְמָה אִם מְרִים הַצַּדִּיקָת שְׁלֵא נִתְפַּנְּהָ לֹאמֵר לְשׁוֹן הָרָע אֲלֵא דְבַרָּה בְּשִׁבְלִי פְרִיָּה וּרְבִיָּה, כִּךְ הִגִּיעַ אוֹתָהּ, הִרְשָׁעִים שְׁמַתְפַּנְּנִים לֹאמֵר לְשׁוֹן הָרָע עַל חֲבֵרֶיהֶן לַחֲתוֹף אֶת חַיֵּיהֶם, עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה שִׁיחַתְךָ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת לְשׁוֹנָם, שְׁנֶאֱמַר "יִכְרַת ה' כָּל שִׁפְתֵי חֲלָקוֹת" וגו' (שם, ד).

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּעוֹלָם הַזֶּה עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ בִּינִיכֶם בְּעָלֵי לְשׁוֹן הָרָע סִלְקֵתִי אֶת שְׁכִינָתִי מִבִּינִיכֶם, שְׁנֶאֱמַר "רוּמָה עַל הַשָּׁמַיִם אֱלֹהִים" (תהלים נז, ה), אֲבָל לְעֵתִיד לְבּוֹא שְׁאֲנִי עוֹקֵר יֵצֵר הָרָע מִבִּינִיכֶם, שְׁנֶאֱמַר "וְהִסְרֵתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשָׂרָם" (יחזקאל לו, כז), אֲנִי מַחְזִיר שְׁכִינָתִי בִּינִיכֶם, מִנֵּין, שְׁנֶאֱמַר "וְהָיָה אַחֲרַי כֵּן אֲשַׁפּוֹף אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר" וגו' (יואל ג, א), וּמִתּוֹךְ שְׁאֲנִי מְשַׁרָּה שְׁכִינָתִי עֲלֵיכֶם, כָּלכֶם זוֹכִין לַתּוֹרָה וְיוֹשְׁבִין בְּשָׁלוֹם בְּעוֹלָם, שְׁנֶאֱמַר "וְכָל בְּנֵיךָ לְמוֹדֵי ה' וְרַב שְׁלוֹם בְּנֵיךָ" (ישעיה נד, יג).

(אבות פ"ד מ"ד) שהטעם שאמרו רבותינו ז"ל (ערכין טו, ב) שהמספר לשון הרע כעובד עבודה זרה, מפני שעובדי עבודה זרה היו אומרים אין ה' רואה אותנו, ולכן נמשכו אחר העבודות ההם למצוא חן בעיני הבעלים כפי דעתם הנפסד, והנה המספר לשון הרע על חבריו, בשמעו את קול צעדיו ישתוק מדבריו וישנה דיבורו, ובעברו מעל פניו יחזור לקלוקלו, ולא יחשוב ממי ש"מלא כל הארץ כבודו" (ישעיה ז, א) בכל מקום עיניו צופות. וראה עוד בשמירת הלשון (ח"ב פ"ט).

אין אדם אומר לשון הרע עד שכופר בהקב"ה וכו'. וכן איתא בערכין (טו, א). וביאר הענין ב"ידי משה", שלשון הרע חמור משאר עבירות, משום שבהם אפשר שיצרו תוקפו, אך בלשון הרע ע"כ כופר בהקב"ה כי מה יתרון לבעל הלשון, שאין לו הנאה מדיבורו. עוד ביאר, שדרך בעל לשון הרע שמדבר בסתר, כשהוא חושש שיתגלה בפני זה שמדבר עליו, אך אינו חושש ממה שהקב"ה רואהו, ועל ידי זה מידה כנגד מידה השכינה מסתלקת. וב"יפה תואר" (ירושלמי פאה פ"א סימן טז) פירש על פי שכתב החסיד היעב"ץ

שעטנו

"לא תלבש שעטנו צמר ופשתים יחדו"

(דברים כב, יא)

"את חקתי תשמרו"

"את חקתי תשמרו בהמתך לא תרביע פלאים שדך לא תזרע פלאים ובגד פלאים שעטנו לא יעלה עליך" (ויקרא יט, יט).

איסור שעטנו הינו חוק. ה' נותן התורה לא גילה את טעמו של האיסור לבני האדם, כמובא בדברי רש"י: 'גזירת מלך שאין טעם לדבר'. וכך מובא במדרש תנחומא (פרשת משפטים ס"ז): **"ואת חקתי תשמרו ללכת בהם"** (ויקרא יח, ד), דברים שיצר הרע משיב עליהן ואומות העולם משיבין עליהן תשובה, אלו הן: **לבישת שעטנו וכו', שמא תאמר מעשה תוהו הן, ת"ל "אני ה'" - אני חקתים ואין לך רשות להרהר בהן.**

"כבד אלהים הסתר דבר"

העובדה שאין אנו מבינים את טעמיהם של איסורי תורה אלו ואין אנו חוקרים אחריהם, מביאה לריבוי כבוד שמים, כמובא בפירוש רש"י לספר משלי בפרק כ"ה פסוק ב' על הפסוק "נבד אלהים הסתר דבר" (משלי כה, ג): **"כבוד אלקים הסתר דבר"** - כגון מעשה מרכבה ומעשה בראשית. כשתדרוש במעשה מרכבה ובמעשה בראשית ובחוקים הכתובים בתורה כגון חוקים ודברים שהשטן מקטרג עליהם ומשיב עליהם וכו' וכלאי כרם ושעטנו, אין לך לחקור רק להסתיר ולומר גזירת מלך היא.

"באוצר המדרשים" (עמ' פ"ד) מובא שלעתיד לבוא יגלה הקב"ה לישראל את טעמי התורה: **"לעתיד לבוא מגלה הקב"ה טעמי תורה לישראל וכו' מפני מה כלאים. לאחר שיגלה להם טעמי תורה אומר להם לצדיקים, הכנסו לגן עדן ואכלו סעודה המתוקנת לכם ושתו יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית. אמרו לפניו: רבש"ע כלום יש סעודה שאין בעליה שרוי בתוכה, אבל אם רצונך תשרה שכינתך בינותינו.**

מנחת קין ומנחת הבל

למרות שאיסור שעטנו הינו חוק, מובאים בדברי חז"ל ובספרים הקדושים ענינים רוחניים שונים הכלולים באיסור שעטנו. נביא חלק מענינים אלו: במדרש תנחומא (בפרשת בראשית ס"ז) מובא: **"ויבא קין מִפְּרִי הָאֲדָמָה וְכו' ורבו אמרו, זרע פשתן היה. והִבֵּל הִבִּיא גֵם הוּא מִפְּכֻרֹת צֹאנוּ וּמִחֻלְבָּהּ, לפיכך נאסר צמר ופשתים שנאמר: "לא תלבש שעטנו", אמר הקב"ה אינו דין שיתערב מנחת חוטא עם מנחת הזכאי לפיכך נאסר.**

וכן הוא בפרקי דרבי אליעזר: 'מפני מה גזרה תורה על שעטנו ועל הכלאים, מפני שקין הביא זרע פשתן והבל הביא צמר וגזר הקב"ה שלא יתערבו מנחת חוטא ומנחת זכאי'.

הדברים מובאים גם בזוהר הקדוש (פרשת קדושים) שהוסיף: **"ועד יומא דין, סְטָרָא דְלָהוּן [של קין והבל] קִיָּמָא. ומאן דִּאֲחִיזוּ גְרָמִיָּה בְּעוֹבָדָא דְחַבְרָא דָא, אֲתַעֵר עָלֶיהָ אִינוּן סְטָרִין כְּחָדָא, וְיָכִיל לְאַתְנָקָא, וְשֹׁאֲרֵי עָלֵיוּ רֹחָא אֲחֵרָא, דְּלֹא אֲצִטְרִיף. [פירוש הסולם: 'ועד יום הזה, הצד שלהם נמצא, דהיינו כח האבדון דקין והבל, ומי שמראה את עצמו במעשה של חבור הזה, מעורר אלו הצדדים יחד, דהיינו הערבוביית דקין והבל, ויכול להנוק, ושורה עליו רוח אחר שאינו צריך]. וכלומר, עד היום השפעת מעשהו של קין קיימת בעולם ומי שלובש כלאים מתעוררת עליו אותה רוח והיא יכולה להזיקו.**

מְעַרְב כוחות עליונים ומכחיש פמליה של מעלה

בזוהר הקדוש (פרשת קדושים דף פ"ו) מוסבר הפגם הגדול הנגרם מלבישת שעטנו. נביא את תרגום הדברים: **"בוא וראה, כשברא הקב"ה את העולם, התקין כל דבר ודבר בצד שלו (בימין או בשמאל) ופקד עליהם כוחות עליונים, ואין לך אפילו עשב קטן בארץ שאין עליו כח עליון מלמעלה. לכן, אסור להחליף את המינים ולהביא מין במין אחר, משום שעוקר כל כח וכח ממקומו ומכחיש פמליא של מעלה. כלאים פירושו מניעה, שמונע את כל אלו הכוחות מעבודתם. כלאים פירושו ערבוביית כוחות העליון שמכחיש פרסום המלך."**

וכעין זה כתב בפירושו רבנו בחיי על התורה (ויקרא יט, יט): **"ואנחנו נצטוו להמשך אחר הרוח הקודש והתרחק מן הרע שהוא מצד רוח הטומאה. על כן נאסר לנו הכלאים, כי הוא חבור שני קצוות שהם שני הפכים אין ראוי לחבר אותן, כי אין חבורן עולה יפה, אבל ראוי להרחיקם ולהפרידם זה מזה. והמפריש ביניהם גורם שלום בעולם. והמחבר אותן יחד מסלק השלום מן העולם, כי הוא מערבב הכוחות העליונים ומשים קטרוג בין פמליא של מעלה. ואמר "לא יעלה עליך", כלומר רוח הטומאה, ביאר: כי בלבשו בגד כלאים שעטנו יעלה עליו רוח הטומאה, כי הוא חבור שני ההפכים אשר אין חבורן עולה יפה."**

ובילקוט הראובני כאן כתב: 'המערבב גידולי קרקע וכן צמר ופשתים למטה, מערבב השרים למעלה, והוא נקרא מין ואפיקורס, כי מן שמאל עושה ימין ומשווה כבוד עבד לקונו'.

גם בספר החינוך (מצוה ס"ב) כתב ש'ה' מנע מאיתנו את התערובות כי הן משנות את טבע הבריאה ותוצאותיהן רעות לבני האדם: 'ה' יתברך שהוא חפץ בישובו של עולם ושיתנהג הכל בדרך הטבע שהוטבע בתחילת הבריאה וזה בא לשנות הכל... ובמלאכת התערובות יש בה צדדים שלא הורשו בני אדם להשתמש בהם, כי יודע אלקים שסוף המעשה היוצא לבני אדם באותם צדדים רע להם ומפני זה מנעם מהם'.

בספר החינוך שם מובא טעם נוסף: 'ועוד יש באותן צדדי התערובות והתחבולות האסורות לעשות ענין אחר שנאסרו בעבורו, לפי שכח אותן התערובות עולה כל כך שמבטל מפעולתו לפי שעה כח המזל הממונה על המינים. והמשל על זה כמו שאתה רואה שהמרכיב מין בשאינו מינו יחדשו לברוא מין שלישי נמצא שבטלה ההרכבה את כח שניהם ואפשר שיעלה בידינו בזה רמז משרשי כלאי זרעים ובהמה ושעטנו'.

גם בפירוש "העמק דבר" לנצי"ב מוולוז'ין (ויקרא יט, יט) ביאר את דברי הפסוק: **"את חקתי תשמרו"**, שנאמרו לגבי שעטנו, שע"י התערובות הוא משחית את טבעם של המינים: 'כפירוש חז"ל במדרש רבה ריש פרשת בחקתי: 'חוקתי, שחקקתי שמים וארץ'. כך הפירוש כאן, כמבואר במדרש רבה, החקים שחקקתי עולמי בטבע אחד. והמערב מין בשאינו מינו הרי זה משחית טבעם, וכן לבישת שעטנו משחית סגולת חוטי צמר ופשתים ממה שהיה בפני עצמו. והוא מסתרי הטבע ויודעים לחכמי הטבע. ואזהרה זו שייך ג"כ לשמירת שלום במדינה, כי כאשר נשחת סדור הרוחני בעולם, הבריאה משתנה ג"כ סדר הגשמי, כי רוח החיה שבכל הבריאה באופני הרוחני עומד'. [וראה עוד ב"העמק דבר" בסוף המהדורה, הוספות מכתב יד המחבר עמ' י"ב].

הרמב"ם ב"מורה נבוכים" מביא טעם נוסף לאיסור שעטנו. לכומרי העבודה זרה היה בגד ידוע שהיה עשוי מצמר ופשתים ועל כן הרחיקה התורה אותו מכל אדם, כי התורה תבוא למחות מעשיהם, להכחיד זכרם ולהרחיק מישראל כל טומאה וכל תועבה.

'נלוז ומליז'

במשנה במסכת כלאים פ"ט (משנה ח"י) מובא: **"לא תלבש שעטנו וכו', רבי שמעון בן אלעזר אומר: נלוז ומליז הוא את אביו שבשמים עליו. וכתב על כך הרמב"ם בפירוש המשניות: "נלוז ומליז: הוא נוטה מן האמת ומרחיק רחמי הקב"ה ממנו, לעברו מצוות שציוה הקב"ה, בדבר שאין בו תאוה שתכריחהו וזה עוון גדול. וכמה נצטער דוד המלך ע"ה על שמירת החוקים כתיקונן וכהוויתן, עד שהתפלל עליהם ואמר: "אֲחֵלִי יִכְנֹוּ דְרָכִי לְשֹׁמֵר חֻקֶּיךָ" (תהלים קיט, ה), ואומר "בְּרוּךְ אַתָּה ה' לְמִדְּנֵי חֻקֶּיךָ" (תהלים קיט, יב).**

גם רבי יהודה רוזנברג בספרו "דרשה צמר ופשתים" כותב שעוון שעטנו מרחיק את רחמי ה' מעמו ישראל. ר"י רוזנברג, בעל הספר "ידות נדרים", כתב את ספרו בענין שעטנו כדי להתריע על השימוש בבלאי בגדים בתעשיית הבגדים בעיר לודז' בפולין. וכך הוא כותב בהקדמת הספר **"דרשה צמר ופשתים":** 'יש בזה סוד נסתר שטומאת השעטנו מעוררת

ומחזקת את כח הדין ומסתרת את האור הקדוש של מדת הרחמים. ועיקר השתדלות השטן הוא בענין הזה להרחיק ח"ו רחמי הקב"ה מישראל. ועתה יש לו מכונה טובה לענין הזה, כי אינו צריך לפתות את כל אחד ואחד מישראל להטמא בטומאת השעטנו, ודי לו להשתדל אודות זה רק אצל סוחר הסמרטוטין וממילא יטמאו על ידם אלפי יהודים בטומאת השעטנו.

חומרת האיסור

הגאון רבי שמואל אבובי בצוואתו כתב, שעון השעטנו מפני שאין הנאה ממנו עונשו חמור, כי כוונת החוטא להכעיס את אלקיו ח"ו: 'וגם זו מן התוכחות כי ימצא איש עז פנים לגהינום בגד בוגדים ילבש, בגד אשר בו צרעת צמר ופשתים יחדו, כונתו רצויה להכעיס אלקיו, כי מה הנאה יש לו, אוי לו ואוי לנפשו כי גמול רע ישלם לו, עת ה' יבא במשפט וילבש כנגדו בגדי נקם להשיב גמולו בראשו'. רבי שמואל אבובי, שהיה אב"ד וונציה בזמן ה"כנסת הגדולה" חיבר את "ספר הזכרונות" במטרה להתריע על הלכות שונות שחלק מהעם בתקופתו לא נזהר בהם. בספרו הוא כותב רבות על איסור שעטנו. הוא מבאר בארוכה את שיטות הראשונים בענין: שוע. טווי ונוז ומתריע על חוסר הזהירות מאיסור חמור זה, [ראה מה שכתב על גדולתו בתורה של הר"ש אבובי ב"מרן החיד"א בספרו "שם הגדולים" חלק ב' מערכת ז'-כ"ו ומערכת ד'-ד']. גם רבי יהונתן אייבשיץ בספרו "ערוות דבש" (חלק א' דרוש ה') כותב על חומרתו של איסור שעטנו. לדבריו, העובדה שאיסור זה הוא חוק שה' לא גילה לנו בתורה את טעמו, גורמת לו להחשב לאיסור חמור מאד: 'זוה עוון פלילי למאד, כי הוא חק מה' וכל דבר חק הוא ענין גדול למאד, כי הוא הנסתרות לה' ועל זה ממש נכרת ברית עם ישראל'.

רבי יהודה רוזנברג בהקדמת ספרו "דרשה צמר ופשתים" כותב שעון זה גורם להתרבות שפיכות דמים ח"ו בישראל ולהתמעטות הפרנסה: 'בלתי ספק שבעבור עון הגדול הזה יורד פלאים המסחר של מעשה ארג ורקם. בתי החרשת פוסקים עבודתם והפועלים גוועים ברעב. רצח חמס ושוד נתרבה. וכל זה בשביל טומאת השעטנו אשר פשתה מאד בשנים האחרונות. כמבואר בספרי המקובלים שרציחת קין להבל באה מן כח הטומאה של שעטנו. שזה הקריב צמר וזה הקריב פשתן. וגם השולחן ערוך מרמז על זה כי הלכות שעטנו מתחילות בסימן רצ"ח ומסתיימות בסימן ש"י [ראשי תיבות - שפיכות דמים]. ועל ענין זה אני דורש את הפסוק "וְיָרֶשֶׁה צֶמֶר וּפְשָׁתִים וַתַּעַשׂ בְּחֶפֶץ פִּפְיָהּ" (משלי לא, ג'), כלומר שכאשר כנסת ישראל תחקור ותדרוש בענין צמר ופשתים להיות נזהר לבלתי ישלם ח"ו את כלל ישראל באיסור שעטנו, אז הוא "וַתַּעַשׂ בְּחֶפֶץ פִּפְיָהּ". כלומר שאז יהיה להם לעשות מלאכות תמיד, להרויח פרנסה והמסחר יתנהג כראוי, ומכלל הן אתה שומע לאו'.

בילקוט "מעם לועז" פרשת קדושים מובא מעשה על עונשו הנורא של חייט יהודי שהיה תופר בגדי שעטנו: 'מעשה היה בחייט יהודי שלא היה זהיר באיסור זה ותפר בגדיהם של יהודים, כלאים. אחרי שמת אותו חייט, לא עברו ימים מרובים ומצאוהו מחוץ לקברו, מוטל באמצע בית החיים. אמרו האנשים: ודאי מקרה הוא כפי שאירע תכופות שלא העמיקו כל כך הקבר באדמה, ובאה חיה וגררה אותו ממקומו. וחזרו וקברו אותו בכבוד הראוי. וכשהלכו למחרת לראותו, שוב מצאוהו בחוץ. תמיהו האנשים הרבה ואמרו: אין זה לחנם. הלכו וסיפרו הדברים לרב העיר שהיה אדם גדול מאד. עמד הרב והלך לבית החיים, וערך תפלה כדי שהחייט הזה ידבר ויספר על איזה עון אין הארץ רוצה לקבל אותו. פתח הנפטר פיו ואמר כי עונש זה מגיע לי על שהכשילתי ישראל בבגדי כלאים. ומאחר שהארץ היא מלבוש האדם אחרי מותו, אין היא רוצה לקבלני והשאירה אותי ערום. והרב התפלל שהאדמה תקבלו ויתן דין בעולם הבא'.

שכר הזהירות מאיסור שעטנו

לעומת חומרת איסור שעטנו ועונשו הגדול, גם שכרו של הנזהר מאיסור זה רב הוא. ב"חכמת אדם" כלל ק"ו כתב: 'כל הזהיר שלא ללבוש שעטנו, יזכה ללבוש בגדי ישע ומעיל צדקה'. ובפירושו "פני זקן" למסכת כלאים פרק ט' משנה ט' מובא: 'הזהיר בכלאים יאריך ימים בעוה"ז ובעוה"ב ולא יבוא עוד בגלגול וינוח בשלום על משכבו באור החיים, ויוליד בנים צדיקים חיים וקיימים, ויזכה גם בעולם הזה לכל טוב'.

השעטנו מעכב את קבלת התפילות

אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקה בין ישראל לאביהם שבשמים' (פסחים פה, ב; סוטה לח, ב). מחיצה של ברזל אמנם אינה מפסקת, אולם חוט אחד של שעטנו בכוחו לעכב תפילות רבות מלהתקבל ע"י ה'. עון שעטנו מביא

לקטרוג גדול הגורם שהקב"ה, המאזין לתפילת עמו ישראל, אינו מקבל את תפילתו של החוטא בחטא זה. וכך כותב רבי מנחם ריקאנטי בפירושו לתורה (ויקרא יט, יט): 'פרוש המילה שעטנו, מצאתי לחכמי הקבלה שפירשו שיש שטן אחד ממונה על מי שלובש שעטנו ויכול להזיק, והוא שט"ן ע"ז - צירוף אותיות שעטנו'. ויש מפרשים, כי שעטנו רומז לשתי מידות שיש למעלה, המקטרגים על ישראל, והקב"ה הפרידן זה מזה, שלא יתחברו לעולם להזכיר עוונותיהן של ישראל. והנה השובש שעטנו, מחבר הכוחות הללו לערבב תפילתן של ישראל. ואמר כי כל השובש שעטנו בתפילתו, סנדלפון המלאך הקושר כתרים להקב"ה מתפילתן של ישראל, אינו מקבל תפילתו עם שאר התפילות, שנדמה לו ככומר עבודה זרה הנותן כח לרוח הטומאה'. **התפילה** המשמשת תמיד כסניגורו של המתפלל, אינה מתקבלת לנוכח המקטרגים! הדברים מובאים גם בפירושו של רבי מנחם ציוני לתורה, ראה שם.

ארבעים יום

בדרושי הצ"ח, לבעל ה"נודע ביהודה" (דרוש ח' אות ו) מובא שהשפעתו המזיקה של חטא השעטנו נמשכת גם לאחר שפסק החטא, במשך ארבעים יום: 'וכמה מכשולים כבר נמצא, רחמנא ליצלן מחטא המר הזה, ואותיותיו מעידין על גודל עונשו, שעטנו אותיות "שטן עז". ויום אחד אם לובש שעטנו אין תפילתו נשמעת ארבעים יום. ועל זה התפלל דוד המלך ע"ה באמרו: "אֶחָלִי יִכְנֹוּ דָרְכִי לְשֹׁמֵר חֻקֶּיךָ, אֲזֵל לֹא אֶבֹשׁ בְּהִבְטִי אֶל כָּל מַצֹּתֶיךָ" (תהילים קיט, ה-ו)'.
משמעות הפסוק, לדברי ה"נודע ביהודה" היא, שרק כאשר ישמור האדם על חוקי ה', הוא יזכה לעבוד את ה' ללא בוש. כאשר חוק ה' (איסור שעטנו שהינו חוק) אינו נשמר, התפילה אינה נשמעת, לבושתו של המתפלל.

אפילו בשוגג

איסור שעטנו מעכב את התפילה, גם כאשר החטא נעשה בשוגג ומבלי ידיעתו של השובש, כמובא בספר "שלמי ציבור" (דיני נטילת ידים שחרית סי' ג') שמחברו הוא הגאון רבי ישראל יעקב אלגזי: 'בענין המלבושים מצאתי כתוב, שאין דבר המעכב התפילה כמו בגדי שעטנו, ואפילו הוא בשוגג'. וכן כתב רבי משה טייטלבוים בשו"ת "השיב משה" (או"ח סי' ז'), שאם לובש בגד שעטנו, אף שלא יודע ממנו, מזיק מאד לתפילה. וראה עוד בספר "יסוד ושורש העבודה" (שער הכולל פרק י"ח) ובספר "אור לישירים" לרבי זרח איידליץ בשם הארי"ז ל.

בספר "נס ההצלה של ישיבת מיר" (פרק כ"ח) מאת הרב אלחנן יוסף הרצמן מסופר על מקרה שאירע לבני ישיבת מיר ששהו בתקופת מלחמת העולם השנייה בשנחאי:

'אחד מפלאי ההשגחה היה ששמרו עלינו משמים שלא להכשל בבגדי שעטנו. ומעשה שהיה כך היה: באמצע תפילת יום כיפור באחת השנים, עזב אחד התלמידים את אולם הישיבה וחזר כעבור זמן קצר כשהוא לבוש בבגדי חול. בעיצומו של יום לא שאלנו אותו על מעשהו זה, והמתנו עד מוצאי יום כיפור.

לשאלתנו על פשר המעשה הוא השיב: הרגשתי שהתפילה אינה שגורה בפי. ניסיתי לעורר את עצמי ולמדתי ספרי מוסר, אך שום דבר לא עזר. אז נזכרתי במובא בספרים הקדושים ששעטנו מונע את התפילה מלהתקבל ע"י ה', כמו שכתב בספר "ציוני" על התורה בפרשת קדושים וזה לשונו: 'כי שעטנו רומז לשתי מידות של מעלה המקטרגות על ישראל וה' יתברך הפרידם, והשובש שעטנו מחבר אותן הכוחות, ומערבב תפילתן של ישראל. ואמרו השובש שעטנו בתפילתו, סנדלפון המלאך הקושר כתרים לקונו אינו מקבל תפילתו עם שאר התפילות, שנדמה כעובד עבודה זרה שנותן כח לרוח הטומאה'.

עלה בדעתי החשש - המשיך אותו תלמיד - שמא בחליפה החדשה שקניתי יש שעטנו, לכן הלכתי לחדרי והחלפתיה בבגדים הישנים שהבאתי איתי מליטא, ואז זרח אור בנשמת, התפילה חזרה להיות שגורה בפי וההתעוררות וההתרגשות היו כראוי ליום הקדוש'.

לאחר יום כיפור נמסרה החליפה החדשה לבדיקת מומחה ונמצא בה שעטנו. יש להדגיש שתלמיד זה מסר את החליפה לפני יום כיפור לבדיקתו של חייט שומר תורה ומצוות, וחייט זה לפי תומו לא תפס את סיבוכי השעטנו שהתפתחו בעולם. כידוע ישנם עשרות מקומות שבהם יכולים להיות חוטי פשתן, וכן יש פשתן מעובד בצורה מיוחדת שקשה להרגיש בזהותו'.

עובדה זו הגבירה את החששות ביחס לכשרות הבגדים, ומאז ואילך כל בגד שנקנה נמסר לבדיקה יסודית. (מתוך ספר "שעטנו" להרב מיכאל ארליך)

ו' אלול תשכ"ט: הגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל ראש ישיבת חברון

מרדכי אפשטיין היה באותו זמן באירופה, רבי לייב חסמן היה חולה, והסבא כבר הלך לבית עולמו שנתיים קודם לכן, עד מהרה הכין מקום לישיבה בשכונת אחוה עד בניית בנין חדש לישיבה ברחוב חגי, מעתה נקראה הישיבה 'ישיבת חברון'. במשך קרוב לארבעים השנים הבאות, עמד רבי יחזקאל כבירח התיכון של ישיבת חברון, אחרי פטירת חמיו רבי משה מרדכי בשנת תרצ"ד, הוכתר רבי יחזקאל כראש הישיבה, לאחר פטירת רבי לייב חסמן בתרצ"ו, כל משה הישיבה נפל עליו, כמשך השנים נתמנו לראשי ישיבה רבי אהרן כהן, ורבי משה חברוני, (שניהם חתניו של רבי משה מרדכי אפשטיין), ולמנהל רוחני התמנה רבי מאיר חדש, יותר מאוחר הוסיף את רבי הלל פלאי, את רבי שמחה זיסל ברוידא ואת חתנו רבי אברהם פרבשטיין לכהן כראשי ישיבה.

תחת מנהיגותו של רבי יחזקאל יצאו אלפי תלמידיו לרחבי הארץ ולארצות תבל, שאיפת חייו היתה לרומם קרן תורה, לחזק תורה ולהרים את דגל התורה בעולם, הוא שלח את תלמידיו לישיבות חדשות, וגם עזר להן בחומר, הוא השתתף ביסוד ועד הישיבות, נטל חלק בפעולות ועד ההצלה לפליטים מאירופה, אבל ברור היה לו שאין לערב בישיבה תוכניות של לימודי חול בתוך לימודי קודש.

אהבתו לתלמידיו היתה להפליא, ידוע שרבי יחזקאל אהב לשמוע חידושי תורה מתלמידיו, פעם בא תלמיד אחד לפניו עם חידוש בסדר קדשים, ורבו נהנה מאורו, לאחר כמה שעות הלך אותו תלמיד לרבי איסר זלמן מלצר, והשמיע לפניו אותו חידוש, אולם, רבי איסר זלמן הפסיק אותו באומרו, דע, לפני שעה הגיע רבי יחזקאל ואמר לי חידוש נפלא שחידש תלמיד שלו.

רבי יחזקאל האריך ימים עד הגיעו לגבורות, בשנים האחרונות סבל ממחלת הסכרת, ובחודשים לפני פטירתו נחלש מאוד, ביום ו' אלול תשכ"ט שקעה שמשו, ובלוויתו הספידו גיסו רבי משה חברוני, וכן רבי חיים שמואלביץ, רבי אלעזר מנחם שך, רבי מאיר חדש, ועוד, רבי יחזקאל נקבר [בהר הזיתים] ליד חמיו, רבי משה מרדכי אפשטיין, זיע"א.

(הרה"ח רבי דוד רוזנברג הי"ד, 'קדושים אשר בארץ' (ירושלים תרסו עמ' רנ)

מדובר בעסקי הציבור או הישיבה, היה עומד נפעם מדרכו החינוכית, כאשר בעת הדרשות, כמו גם בחיי יום יום, התגלתה הבבואה של אישיותו, כבעל הרגש העמוק, המשורר של תנועת המוסר, הוא ראה בכך דרך שעל כל מחנך לאמץ.

דברי חכמים בנחת נשמעים, בנחת ממש, ולא דווקא שלא כעס, אלא כל הרמת קול שלא במקומה פוגמת, ואף אם הדברים כשלעצמם מלאים תוכן נשגב, אין הם עושים את הרושם הראוי אם אינם נאמרים בנחת, כמו שבנגינה צריך כל קול להיות שקול ומדוד וכל צליל שלא במקומו פוגם, כך אין הדברים נכנסים אל הלב, ומכל שכן שאין מרעידים את נימיו, אם ההברה אינה שקולה ומדודה, ואין זו סתירה למה שנאמר, כדרבנות, שאף במקום שהדברים צריכים להיות כדרבנות ובוטים כמדקרות חרב בתוכנים, בסגנונם צריכים הם להישמע בנחת.

פעם, כשקידם בברכה פני רב גדול וחשוב

רבי יחזקאל סרנא נולד בשנת תר"ן בהורדוק שבפלך מינסק, רוסיה, רבי יחזקאל למד בכמה ישיבות בצעירותו, עד שבשנת תרס"ז נכנס לישיבת כנסת ישראל דסלובודקה, מיד בבואו הרגיש כי שם ביתו. בסלובודקה, בהיותו בן שבע עשרה, כבר היה רבי יחזקאל מלא חכמה ודעת, הוא דבק בכל נפשו רבי נתן צבי פינקל ה'סבא', וגם הסבא קירבו בחיבה יתירה, גם המשגיח המוסרי, רבי זלמן דולינסקי השפיע עליו רבות.

שבע שנים רצופות שקד רבי יחזקאל על התורה ועל העבודה בסלובודקה, עד שפרצה מלחמת העולם הראשונה, ואילצה את בני הישיבה להימלט על נפשם, בנדודים אלה, מצא רבי יחזקאל מקום מקלט בישיבת ראדין שגם תלמידיה נדדו ממקום למקום, במשך שנה וחצי הוא למד בישיבתו של ה'חפץ חיים', ולמד הרבה מאורחותיו, על תקופה זו אמר, מקום המיוחד שנתבצר לנו בגיהנום העולמי, בשונו לישיבת סלובודקה בשלהי תרע"ז, בחר בו ראש הישיבה, רבי משה מרדכי אפשטיין, כחתן לבתו.

בתרפ"ד עברה הישיבה לארץ ישראל, דבר שלא היה לו תקדים בהיסטוריה של עולם הישיבות, ישיבת סלובודקה היתה הישיבה הליטאית הראשונה שעברה מחוץ לארץ וקבעה משכנה בארץ, הסיבה לכך היתה גזירת הממשלה

שבטלה את הפטור מהצבא שהיה לתלמידי הישיבה, בשל סכנת חיים זו, חשבו רבי יחזקאל יחד עם הסבא שיש להעביר את הישיבה לארץ ישראל, רבי יחזקאל נסע לשם לחפש מקום מתאים לישיבה, לבסוף בחר בעיר האבות חברון ובתוך חדשים עברו לשם הישיבה ותלמידיה. פנים חדשות באו בתקופה זו לישיבה, האחד זכות הלימוד בארץ ישראל, והשני, תלמידי ארץ ישראל הצטרפו לישיבה כדי ללמוד בדרך הליטאית, תוך זמן קצר מילאו את בית המדרש למעלה מ-150 בחורים, ורבי יחזקאל התחיל למסור שיעורים יום יום, השמחה נקטעה ביום הפרעות, י"ח באב תרפ"ט, כאשר הערבים התפרצו במסע של טבח, והרגו עשרים ושלושה מבני הישיבה, רבי יחזקאל, שהיה בירושלים בזמן הטבח, נחלץ בכל כוחו להעביר את הישיבה לירושלים, (רבי משה

לשיחותיו המוסריות [של הגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל] היה קסם מיוחד, הן בתוכן והן בסגנון, היה מבחיר את הנושא עד השיתין, מנתח כל ענין לעומקו ולרוחבו ומגלה אור נוגהות, ויש אשר הפליג לגבוהות, לנשגבות, לעליונות, והתנשא למרומים יחד עם שומעיו, היסודות היו משל אסכולות סלובודקה, שבסיסה עליונות האדם, אבל הוא הרחיב את הדברים, הבהיר חידוש והוסיף וקבע להם צורה חדשה, הוא גם חונן באומנות הביטוי, שיבץ כל מילה במקומה ובמשמעותה המדויקת, שזר רעיון כמחרוזת פנינים ונתן לדברים מבנה אדריכלי נאה וטוב טעם, לא בכדי היו הדרשות מעשה אומנות של רגש, דעת וביטוי, מאחרי הקלעים ידעו כי הרבה יגע והכנה אישית היו כרוכים בהכנתם. לימד תמיד כי לפני שהיה משמיע שיחה בישיבה הקדושה היה ממש מסתגר לכמה שעות, שוקל ומודד כל דיבור ודיבור, מתוך שהיה מעריך ומחשיב מאוד את הציבור, וכבר

נודע בישיבה כי במקרה שלא היו לרשותו כמה שעות לשקול ולבון דבריו לפני אמירתם, לא היה נוהג לאומרם, וגם כאשר היה מופיע לשיחתו השבועית בישיבה, היה נוהג בכל פעם ללבוש בגדי שבת, ולפני אמירתם היה מסנן מפיו את הפסוק 'ה' שפתי תפתח'. החשבה והערכה של הציבור באה לידי ביטוי באותה מידה כאשר הדברים נאמרו בפני ציבור רחב במיוחד, כמו בימים טובים, או בפני ציבור קטן, ואפילו לשומע היחיד, כאשר אושפז בבית החולים, הפציר מאוד ברופאו פרופסור רחמילביץ שישחרר אותו לשבת, ונימוקו עמו, צריך להגיד דרשה, לבתו, שאמרה כי ממילא אין עתה בחורים בישיבה (היה זה בחופשת בין הזמנים), אמר צריך לומר דרשה אפילו עבור יהודי אחד.

גם צורת האמירה של הדברים היתה מיוחדת, הרב מסר את השיחה בנימה שקטה ורגשית, מי שהכיר את אישיותו הסוערת, ואת האדם שלא נרתע מאמירות נוקבות כאשר היה

התייחס אליהם באהבה ובכבוד מיוחדים במינם, הזכורים לכל תלמיד בישיבה, וכך היה אומר, כתוב בתורה (דברים יז) "וְשִׁנַּנְתָּם לְבִנְיָךְ" ודרשו חז"ל בספרי 'אלו התלמידים', אם כן, למה לא נכתב במפורש 'ושננתם לתלמידך', אלא להודיע, שאם אין מתייחסים לתלמידים כבנים, גם תלמידים אינם!

(כנסת ישראל לדורותיה ירושלים תשס"ט עמ' 174)

היא ליצור את הגברא רבא, אשר הוא התגלמותה של מגמת התורה בעולם, הוא המטרה אליה התורה שואפת, התורה היא כביכול האמצעי, והגברא רבא הוא המטרה, וכשמכבדים את האמצעי ואין מכבדים את המטרה, הלא אין לך טפשות גדולה מזו! ואכן, הרב הקפיד במיוחד על כבוד הגברא רבא' בסביבתו הקרובה, תלמידיו, הוא

שהוזמן לומר 'שיעור אורח' בישיבה, עמד ראש הישיבה בדבריו על כבוד התורה והביא לענין זה מאמר חז"ל (מכות כ"ב, ב) 'כמה טיפשי שאר אינשי, דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה', ואמר על זה, לא נאמר כן כמה 'רשעי' אלא כמה 'טיפשי', כי אך טפשות היא לכבד את התורה בלבד ולא את הגברא רבא, שהרי מטרתה של התורה

מפי הגאון המפורסם רבי יחזקאל סרנא זצ"ל שמעתי שפירש הפסוק (תהלים קט"ז י"ב) "מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי", שאדם לא יכול להשיב להקב"ה מאומה כי כל העולם שלו, וכשמישיב משלו משיב, והתמורה היא רק "כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא", להודות לה' ולקרוא בשמו, להתחזק יותר בתורה ויראת שמים טהורה.

(הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א - 'טעם ודעת' ח"א עמ' קמ"ג)

ימי התשובה

עצם העמידה בדין מטילה פחד ואימה

וחשבון, שהקשו בזה דבתחילה עושים את החשבון ואחריו בא הדין (עיין מש"כ הגר"א ב"שנות אליהו" סוף זרעים). ולפי זה יש לבאר, שדין הוא עצם העמידה לדין, שזה עצמו מטיל אימה ופחד אף אם יפסקו עליו שהוא זכאי, והחשבון הוא ענין נוסף, שיראו לו את מה שעשה. ורבי יוחנן בן זכאי ידע שהוא נקי מחטא, ועל כן אמר שלמרות זאת יש לבכות מעצם זה שמוליכין אותו לפני מלך המלכים, ומלבד זה הוסיף דבאמת אינו יודע אם הוא נקי, שהרי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה הטוב ולא יחטא, ומי יודע אם אני נקי. ואם כן יש לפני שני דרכים, או אפשר שאמר כן מחמת ענוה.

יש לעשות עכשיו ואין לנו לדחות לזמן מאוחר יותר. זהו מצב של מוליכין אותי לפני מלך המלכים, יש לדעת שיש משפט, והתורה היא תורת אמת.

שמעתי מרבי איסר זלמן זצ"ל בשם רבי איצ'לה (עי' "כוכבי אור" הוצאת תשל"ד ב"שביבי אור" עמ' קעד) במה שאמרו בגמרא (ר"ה יח, א) מאי כבני מרון, הכא תרגימו כבני אימרנא, ופרש"י ככבשים שמונין אותן לעשרן וכו', דהנה מבואר במשנה (בכורות נח, ב) והיוצא עשירי סוקרו בסיקרא, שמכין אותו בחוט צבוע בצבע אדום כדי שיהא ניכר שעומד להקרבה כמעשר בהמה. והנה אילו הכבש הזה היה יודע שיש עליו סימן אדום שסופו למיתה, ואפשר ללכת לרחוץ בנהר ועל ידי זה להוריד את הצבע האדום ולא ידעו שהוא הקרבן וינצל ממיתה, הרי היה רץ למים לרחוץ ולהתנקות, וכן הוא במה שכולם עוברים כבני אימרנא, כולם עוברים, אך צריכים לנצל את האפשרות ולהתנקות. האדם עומד קודם יום הכיפורים לפני בוראו ואין יודעים מי נגזר למיתה, לא יודעים מיהו העשירי, ויכול לשוב ולנקות את עצמו, ואם היה שכל לאדם היה עושה תשובה שלמה.

(מחשבת מוסר - מרן הגר"מ שך)

ב"ארחות חיים" להרא"ש (אות לב) כתב, יבהלון רעיונך מידי זכרך חרדת רבן יוחנן! והוא ממה דאיתא בגמרא (ברכות כח, ב) כשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו, כיון שראה אותם התחיל לבכות, אמרו לו תלמידיו נר ישראל וכו' מפני מה אתה בוכה, אמר להם, אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי וכו' שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם, ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם, ואם ממיתני אין מיתתי מיתת עולם, ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון, אף על פי כן הייתי בוכה, ועכשיו שמוליכין אותי לפני מלך המלכים הקב"ה שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים וכו', ע"כ.

והתקשיתי בזה, האם ענין זה הוא רק קודם פטירתו? וכי אין זה שייך גם לפני יום הדין של ראש השנה? הרי גם בראש השנה מוליכין אותנו לפני מלך המלכים הקב"ה, וצריך ליתן דין וחשבון, ויש כתיבה וחתימה של הדין, ושייך לומר קל וחומר זה, ואם כן מה השתנה אצל רבי יוחנן בן זכאי קודם פטירתו יותר מאשר היה בכל שנה קודם ראש השנה? עוד הוסיף רבי יוחנן בן זכאי ואמר, ולא עוד, אלא שיש לפני שני דרכים, אחת של גן עדן ואחת של גיהנם, ואיני יודע באיזו מוליכים אותי, ולא אבכה? ע"כ. נורא ואיום! הביאור במה שאמר ולא עוד הוא, שבתחילה הוא דיבר על עצם העמידה בדין לפני מלך המלכים, שזה עצמו מטיל אימה ופחד, לבא ולעמוד לפניו יתברך, גם אם אדע שאזכה לעבור את הדין, כי הקב"ה גדול ורם ובידו להחיות ולהמית, וזה עצמו פחד לעמוד לפניו. והוסיף ואמר, ולא עוד, אלא שבאמת יש לפני שני דרכים, גן עדן וגיהנם, ואיני יודע אם אזכה בדין, ושמא יוליכוני בדרך של גיהנם, ואין זה רק הפחד מעצם העמידה בדין. כך אמר רבי יוחנן בן זכאי! ואמירה זו אינה דוקא קודם מיתתו.

וכך גם יש לבאר במה שאמרו (אבות ג א) ולפני מי אתה עתיד ליתן דין

יכן את עצמו לשמוע תוכחת מוסר מפי מגידי אמת ויפנה אל המוכיחים ויטה אזנו קשבת לקול המוסר

רש"י מן המדרש (ב"ר נד) שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים רבונו של עולם וכו', והוא משיבם עכשיו מהו צדיק או רשע, אמרו לו צדיק, אמרו לו לפי מעשיו של עכשיו אני דנו. וכך דרשו חכמים (ראש השנה טו, ב) שאין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה. מה נשתנה ישמעאל שנידון לפי מעשיו של עכשיו, ואילו בן סורר ומורה דנים אותו לפי המעשים שהוא עתיד להרשיע.

אמנם בדבריו של רבנו יונה מיושבת התמיהה, כי לפי האמת אכן מצד הדין אין מחייבים האדם אלא לפי מעשיו של עכשיו ולא לפי עתידו, ולכן השיב הקב"ה בסנגוריה על ישמעאל. אבל דינו של בן סורר ומורה שאני, כיון שהתורה מעידה בו (כא, יח) "אֵינָנו שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ", משמע שהוא אוטם אזניו משמוע דברי תוכחה ומוסר, ומסיבה זו דנוהו חכמים לחיוב כבר מתחילת דרכיו, כי אם אינו עתיד לקבל תוכחה הרי שאבדה תקוותו מלעזוב דרכו הרעה ומובטחים אנו שבדאי לא יעשה תשובה, ולכן ראוי הוא להיות נידון כפי העתיד.

(משחת שמן)

כתב רבנו יונה ב"שערי תשובה" (שער ב' אות י') שהעצה הטובה לאיש ישראל הרוצה בתשובה וחפץ לתקן דרכיו ולשוב אל ה', מה יעשה וחי, יכן את עצמו לשמוע תוכחת מוסר מפי מגידי אמת ויפנה אל המוכיחים ויטה אזנו קשבת לקול המוסר, וכאשר ישמע מוסר החכמים והמוכיחים יקשיב וישמע ויחזור בתשובה, ויקבל בלבו כל דברי התוכחות, ושלא יגרע דבר מדבריהם. והנה האיש הזה ברגע קטון יצא מאפילה לאורה כי עת אשר יאזין ויסכית ולבבו יבין ושב ויקבל ביום שומעו דברי המוכיח, ויקיים עליו להיותו עושה ככל אשר יורהו תופשי התורה מן היום ההוא ומעלה, להיזהר כאשר יזהירו יודעי בינה לעיתים, עלתה בידו התשובה ונהפך לאיש אחר.

ושמעתי מהגאון רבי אליהו לופיאן זצ"ל שבוזה אפשר ליישב תמיהה רבתי שתמהו הראשונים (עיין ראם וחזקוני) מדוע אצל בן סורר ומורה אמרו חכמים (סנהדרין סח, ב) שהוא נידון על שם סופו ימות זכאי ואל ימות חייב, ואילו אצל ישמעאל בן אברהם נאמר (בראשית כא, יז) "כִּי שָׁמַע אֱלֹקִים אֶל קוֹל הַנֶּעֱר בְּאֶשֶׁר הוּא שָׁם" והביא